

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԿՈՐՊՈՐԱՑԻԱՅԻ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ԱՌԱՋԱՑՈՂ ԿՈՐՊՈՐԱՑԻՎ ԻՐԱՎԱՀԱՐԱՐԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՎԱՅՐԱՄ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը նախատեսում է կորպորացիայի ստեղծման երկու եղանակ՝ նոր ընկերության հիմնադրում կամ գոյություն ունեցող կորպորացիայի վերակազմակերպում¹: Նոր ընկերություն հիմնադրելու և իրավաբանական անձի վերակազմակերպման միջոցով ստեղծվող ընկերությունների միջև հիմնական տարբերությունը իրավահաջորդության առկայությունն է: Նոր ընկերություն հիմնադրելու միջոցով ընկերության ստեղծման դեպքում վերջինս մինչև իր ստեղծումն առաջացած պարտավորությունների համար պատասխանատվություն չի կրում՝ բացառությամբ այն դեպքի, երբ ընկերության ստեղծման վերաբերյալ հիմնադիրների գործունեությունը հավանության է արժանանում հիմնադիրների ժողովում: Ընկերության հիմնադիրներն այս դեպքում միայն ձևավորում են ընկերության կանոնադրական կապիտալը, և ընկերությանը որևէ պարտքի փոխանցումը հնարավոր է միայն ընկերության ստեղծումից հետո: Իրավաբանական անձի վերակազմակերպման միջոցով ընկերություն ստեղծելու դեպքում իրավանախորդի իրավունքներն ու պարտականություններն իրավահաջորդին են անցնում ունիվերսալ իրավահաջորդության միջոցով, որը, կախված վերակազմակերպման ձևից, ձևակերպվում է հատուկ փաստաթղթում՝ փոխանցման ակտում կամ բաժանիչ հաշվեկշռում²: Գրականության մեջ այս կապակցությամբ արտահայտվել է նաև այն տեսակետը, որ ունիվերսալ իրավահաջորդությունն առկա է վերակազմակերպման բոլոր ձևերի պարագայում, բացառությամբ առանձնացման ձևով վերակազմակերպման, որին բնութագրական է սինգուլյար իրավահաջորդությունը³:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 53 հոդվածից հետևում է, որ մեկից ավելի հիմնադիրների դեպքում հիմնադիրները մինչև իրավաբանական անձի գրանցումը կնքում են պայմանագիր, որով որոշվում են իրավաբան-

¹ Վերակազմակերպման միջոցով ընկերության հիմնադրման հարցերի մասին առավել մանրամասն տես **Վ. Դ. Ավետիսյան**, Բաժնետիրական իրավունք, ուսումնական ձեռնարկ, Եր., 2005, էջ 45-69, նույնի՝ Բաժնետիրական ընկերությունների վերակազմակերպման իրավական կարգավորման որոշ հիմնահարցեր Հայաստանի Հանրապետությունում, «Օրինականություն», Եր., 2011, № 68, էջ 17-25: Սույն ուսումնասիրության շրջանակներում կքննարկենք հիմնադրման եղանակով ընկերությունների ստեղծման կապակցությամբ առաջացող հիմնահարցերը:

² Տես **Жданов Д. В.** Реорганизация акционерных обществ в Российской Федерации. М., 2002, էջ 37:

³ Տես **Мартышкин С. В.** Понятие и признаки реорганизации юридического лица: Дисс. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2000:

նական անձի հիմնադրման համար համատեղ գործունեության կարգը, իրավաբանական անձին իրենց գույքը հանձնելու և դրա կառավարմանն իրենց մասնակցության կարգը: Ընկերություն ստեղծելու մասին հիմնադիրների միջև կնքված պայմանագիրն իր բնույթով համատեղ գործունեության պայմանագիր է⁴, որի նպատակն է բաժնետիրական ընկերություն հիմնադրելու համար որոշակի գործողությունների կատարումը: Գործող օրենսդրությունը հիմնադիր պայմանագիրը չի դասում կորպորացիայի հիմնադիր փաստաթղթերի թվին: Այն հիմնադիր փաստաթուղթ չէ, քանի որ Հայաստանի Հանրապետությունում ցանկացած կազմակերպարավական ձևով ստեղծվող իրավաբանական անձի համար հիմնադիր միակ փաստաթուղթը կանոնադրությունն է⁵:

Տեսության մեջ արտահայտված է այն տեսակետը, որ հիմնադիր պայմանագիրը կորպորատիվ գործարք է⁶: Որպես միակողմ կամ բազմակողմ կորպորատիվ գործարք կարող են որակվել իրավաբանական անձի մեկ կամ մի քանի հիմնադիրների (մասնակիցների), ինչպես նաև դրա միանձնյա կամ կոլեգիալ մարմնի գործառույթներն իրականացնող մեկ կամ մի քանի անձանց գործողությունները, որոնք իրականացվել են օրենքին և իրավաբանական անձի հիմնադիր փաստաթղթերին համապատասխան և ուղղված են կորպորատիվ հարաբերությունների առաջացմանը, փոփոխմանը և դադարեցմանը⁷:

Կորպորատիվ գործարքը նախ և առաջ հիմնադրի կողմից կատարված գործարք է, որն ուղղված է իրավունքի նոր սուբյեկտի՝ իրավաբանական անձի ստեղծմանը: Հիմնադրի կողմից կատարվող միակողմ կորպորատիվ գործարքի օրինակ է մեկ անձի կողմից բաժնետիրական ընկերություն ստեղծելու մասին հիմնադրի որոշումը («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 1-ին կետ), իսկ երկկողմ կամ բազմակողմ կորպորատիվ գործարք է սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն կամ բաժնետիրական ընկերություն ստեղծելու մասին հիմնադիր ընդհանուր ժողովի որոշումը («Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 9 հոդված, «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 12 հոդված, 1-ին կետ):

Ի տարբերություն քաղաքացիարավական դասական գործարքների, որոնք, որպես կանոն, պարտավորական իրավահարաբերությունների ծագման հիմք են, կորպորատիվ գործարքն ուղղված է կորպորատիվ իրավահարաբերությունների առաջացմանը, որոնք, որպես կանոն, կորպորատիվ իրավահարաբերությունների սուբյեկտների միջև ծագում են իրավաբանական անձի պետական գրանցման պահից: Ինչպես արդարացիորեն նշում է Վ. Յու. Վոլֆը, մինչև որպես իրավաբանական անձ պետական գրանցման պահը դրա հիմնադիրներն ունեն միայն «անդամակցության որոշ իրավական հույս», այսինքն՝ կորպորատիվ իրավահարաբերություն-

⁴ Տե՛ս «Комментарий к федеральному закону об акционерных обществах». М., 2002, էջ 65:

⁵ Տե՛ս **Տ. Կ. Բարսեղյան**, Գործարարական իրավունք, Եր., 2009, էջ 83:

⁶ Տե՛ս **Козлова Н. В.** Правосубъектность юридического лица по российскому гражданскому праву: Автореф. дисс. ... док. юрид. наук. М., 2004, էջ 28-29:

⁷ Տե՛ս **Козлова Н. В.** Правосубъектность юридического лица. М., 2005, էջ 115:

ներ հաստատելու հույս⁸: Պետական գրանցման պահից սկսած՝ կորպորատիվ գործարքն իրավական հետևանքներ է ունենում ոչ միայն գործարքը կատարած անձանց, այլև կորպորատիվ իրավահարաբերությունների այն սուբյեկտների համար, ովքեր չեն մասնակցել կորպորատիվ գործարքի կնքմանը կամ դեմ են եղել դրան:

Բազմակողմ կորպորատիվ գործարքը միշտ չէ, որ կարելի է դիտել որպես պայմանագիր, քանի որ այն ունի կնքման կարգին և ձևին ներկայացվող այլ պահանջներ (օրինակ՝ տե՛ս «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդվածներ 67, 68, 79, 82 և այլն):

Ն. Վ. Կոզլովայի կարծիքով, հիմնադիր պայմանագիրը իրավաբանական անձի հիմնադիր փաստաթուղթ է, որից բացի՝ գոյություն ունեն իրավաբանական անձ ստեղծելուն ուղղված այլ՝ հիմնադիր փաստաթղթերի թվին չդասվող համաձայնագրեր: Ըստ նրա՝ հիմնադիր պայմանագրի և համատեղ գործունեության մասին պայմանագրի միջև գոյություն ունի սկզբունքային տարբերություն. համատեղ գործունեության մասին պայմանագիրը կորպորատիվ գործարք չէ և որպես կանոն կարգավորում է միայն հիմնադիրների միջև առաջացող պարտավորական հարաբերությունները իրավաբանական անձ ստեղծելու գործընթացում, երբեմն՝ դրա գոյության ողջ ընթացքում: Հիմնադիր պայմանագիրը կորպորատիվ գործարքների տարատեսակ է և կարգավորում է ինչպես այն կնքելուց հետո հիմնադիրների միջև գոյություն ունեցող պարտավորական հարաբերությունները, այնպես էլ իրավաբանական անձի, դրա հիմնադիրների և դրա մարմինների գործառույթներն իրականացնող սուբյեկտների միջև իրավաբանական անձի փետական գրանցումից հետո ծագող կորպորատիվ հարաբերությունները⁹:

Նշված տեսակետն ընդունելի չէ. հիմնադիր պայմանագիրը չի կարելի դիտել որպես կորպորատիվ գործարք, իսկ գործող իրավակարգավորման պայմաններում՝ իրավաբանական անձի հիմնադիր փաստաթուղթ: Հիմնադիր պայմանագիրը՝ որպես գործարք, իսկապես օժտված է որոշակի առանձնահատկություններով, սակայն դրանով այն չի զրկվում դասական քաղաքացիական գործարքի հատկանիշներից: Մեր կարծիքով, երկու կամ ավելի հիմնադիրների պարագայում կորպորատիվ գործարքների կնքման հնարավորությունը ի հայտ է գալիս միայն հիմնադիր պայմանագիրը կնքելուց հետո:

Հիմնադիր պայմանագիրը չի դասվում ընկերության հիմնադիր փաստաթղթերի թվին: Այդ իսկ պատճառով տվյալ պայմանագիրն անվավեր ճանաչելու մասին հայցադիմումները քննելիս դատարանները պետք է առաջնորդվեն ՀՀ քաղ. օր.-ի՝ գործարքների անվավերությանը նվիրված բաժնի համապատասխան նորմերով (ՀՀ քաղ. օր.-ի 303-317 հոդվածներ): ՀՀ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը հնարավորություն չտվեց բացահայտելու ՀՀ դատարաններում քննված մնան գործեր, սակայն մնան գործերով ձևավորված դատական պրակտիկա գոյություն ունի

⁸ Տե՛ս **Вольф В. Ю.** Основы учения о товариществах и акционерных обществах. М., 1927, էջ 102:

⁹ Տե՛ս **Козлова Н. В.** Правосубъектность юридического лица по российскому гражданскому праву: Автореф. дисс., էջ 31-32:

Ռուսաստանի Դաշնությունում, որտեղ նշված խնդրի կապակցությամբ գործում է նույն իրավակարգավորումը, ինչ Հայաստանի Հանրապետությունում: Մասնավորապես, Ռուսաստանի Դաշնության բարձրագույն արբիտրաժային դատարանի պլենումի 18 նոյեմբերի 2003 թ. № 19՝ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» դաշնային օրենքի կիրառման որոշ հարցերի մասին որոշման 6-րդ կետում ուղղակիորեն նշված է, որ բաժնետիրական ընկերություններ ստեղծելու մասին պայմանագիրն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ վեճեր քննելիս դատարանները պետք է առաջնորդվեն ՌԴ քաղ. օր.-ի՝ գործարքների անվավերության մասին համապատասխան նորմերով¹⁰:

Հիմնադիր պայմանագիրը կարգավորում է իրավաբանական անձ ստեղծելուն ուղղված հիմնադիրների պարտավորաիրավական բնույթի հարաբերություններ: Հիմնադիր պայմանագրի դրույթները առաջին հերթին պարտադիր են կորպորացիայի հիմնադիրների, իսկ հիմնադիր ժողովի կողմից հիմնադիրների գործողություններին հավանություն տալու դեպքում՝ կորպորացիայի բոլոր անդամների և հենց կորպորացիայի համար: Ընդ որում, հիմնադիրները համապատասխան պարտականություններ ստանձնում են հիմնադիր պայմանագիր ստորագրելու միջոցով, իսկ կորպորացիայի անդամները, որոնք անդամ են դարձել ավելի ուշ, համապատասխան գործողություն կատարելու՝ բաժնետոմսեր կամ բաժնեմասեր ձեռք բերելու միջոցով: Կորպորացիայի համար հիմնադիր պայմանագրի դրույթները դառնում են պարտադիր որպես իրավաբանական անձ պետական գրանցումից հետո: Օրինակ՝ բաժնետիրական ընկերությունը պետական գրանցումից հետո պարտավոր է թողարկել կանոնադրությամբ սահմանված տեսակի, դասի և քանակի բաժնետոմսեր և դրանք հիմնադիր պայմանագրին համապատասխան բաշխել հիմնադիրների միջև:

Հիմնադիր պայմանագրի շրջանակներում հիմնադիրները միմյանց հետ կապված են ֆիդուցիար հարաբերություններով: Համապատասխանաբար, թեև օրենսդրությամբ սահմանված է հիմնադիր պայմանագրով և գործող օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, չափով, կազմով և ժամկետներում կանոնադրական կապիտալ ներդրում կատարելու պարտավորություն (տե՛ս, օրինակ՝ «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդվածներ 13, 30, 33), այնուամենայնիվ ո՛չ ընկերությունը, ո՛չ մյուս մասնակիցները չեն կարող մասնակցին կամ հիմնադրին ստիպել կատարելու համապատասխան ներդրումները, այլ կարող են բավարարվել միայն հիմնադիր պայմանագրով նախատեսված պատասխանատվության միջոցների կիրառմամբ («Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 9): Ընդ որում, սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության մասնակիցների (հիմնադիրների) կողմից վճարումներ կատարելու պարտականության խախտումը կարող է նրան կորպորացիայից հեռացնելու հիմք հանդիսանալ (տե՛ս «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 22):

Կարծում ենք, որ գործող օրենսդրությունը կանոնադրական կապի-

¹⁰ Տե՛ս «Вестник ВАС РФ», 2004, № 1, էջ 24:

տալի նվազագույն չափ չսահմանելու պայմաններում հիմնադիրներին կանոնադրական կապիտալի, բաժնետոմսերի արժեքի տարաժամկետ վճարման հնարավորություն տալով՝ անորոշություն է մտցնում կորպորատիվ իրավահարաբերություններում և իրավահարաբերության մասնակիցներին որոշակի իրավիճակներում հնարավորություն է տալիս չարաշահելու իրավունք¹¹: Գտնում ենք, որ կանոնադրությամբ պետք է արձանագրվի փաստացի վճարված կանոնադրական կապիտալի չափը, և կորպորացիայի մասնակցին պետք է հնարավորություն տրվի մասնակցելու ընկերության գործերի վարմանը՝ կանոնադրական կապիտալում ունեցած փաստացի ներդրմանը համապատասխան, և ոչ թե ոչնչով չապահովված կատարվելիք պարտավորությամբ:

Կորպորացիայի հիմնադիր փաստաթուղթը դրա կանոնադրությունն է: Ընկերության կանոնադրությունը տեղային բնույթի իրավական ակտ է, որը կարգավորում է համապատասխան ընկերության կազմակերպման և գործունեության կարևորագույն հարցերը:

Մինչև հեղափոխական ռուսական քաղաքացիագետներ Կ. Ն. Աննենկովը¹², Դ. Ի. Մեյերը¹³ իրավաբանական անձի (բաժնետիրական ընկերության) կանոնադրությունը հաճախ դիտում էին օրենսդիր գործունեության ակտ: Ավելին, Բարձրագույն սենատի պրակտիկայով սահմանվել էր դրույթ այն մասին, որ բաժնետիրական ընկերության հիմնադիրների կամքին համապատասխան մշակված, հաստատված և գործողության մեջ դրված կանոնադրությունը պետք է ծառայի որպես ընկերությանն անդամակցող բաժնետերերի պարտականությունների, իրավունքների և պատասխանատվության որոշման միակ հիմք¹⁴:

Դա պայմանավորված էր նրանով, որ չնայած Ռուսական Կայսրությունում ընկերությունների գործունեությունը կարգավորվում էր օրենքով, բայց փաստացի դրանց իրավական կարգավիճակը սահմանվում էր վարչական կարգադրություններով, որոնք ընդունվում էին յուրաքանչյուր ընկերության համար առանձին (կանոնադրության հաստատման գործընթաց, որը պայմանավորված էր ընկերություն ստեղծելու թույլտվական կարգով): Այդ կարգադրությունները, ինչպես նշում էր պրոֆ. Լ. Ի Պետրաժիցկին, ձևավորում էին «վարչական բաժնետիրական իրավունք, որը գոյություն ունի անկախ գործող ընդհանուր կանոնից և հակառակ դրան»¹⁵: Ի. Տ. Տարասովը նշում էր, որ «Ռուսաստանում բաժնետիրական գործի զարգացումը վերջին շրջանում իրականացվում էր կարծես գործող օրենսդրությունից դուրս կամ նույնիսկ հակառակ դրան, քանի որ վերջին տասնամյակի ընթացքում բաժնետիրական ընկերությունների թույլատրված և հաստատված կանոնադրությունների մեջ դժվար է գտնել այն-

¹¹ Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Վ. Գ. Ավետիսյան**, Բաժնետիրական իրավունք. ռուսումնական ձեռնարկ, Եր., 2005, էջ 69-77:

¹² Տե՛ս **Анненков К.** Система русского гражданского права. Т. 1. Введение и общая часть. СПб., 1899, էջ 53:

¹³ Տե՛ս **Мейер Д. И.** Русское гражданское право. Ч. 2. М., 1997, էջ 315:

¹⁴ Տե՛ս **Гуссаковский П. Н.** Вопросы акционерного права. Петроград, 1915, էջ 49:

¹⁵ **Петражицкий Л. И.** Акционерная компания: Акционерные злоупотребления и роль акционерных компаний в народном хозяйстве. СПб., 1898, с. 3.

պիսի կանոնադրություն, որն ամբողջությամբ կազմված չլինի բացառիկ որոշումների համակարգային հավաքածուից ...»¹⁶, իսկ Պ. Ա. Պիսեմսկին նշում էր, որ ռուսական ընկերությունների կանոնադրություններ գոյություն ունեն Ռուսական Կայսրության օրենքների ժողովածուի 10 հատորներից դուրս¹⁷ ... և այդ պատճառով «պրակտիկան հակված է առանձին կանոնադրությունները դիտելու որպես հատուկ օրենքներ»¹⁸:

XX դարի 20-ական թվականների խորհրդային օրենսդրությունը նույնպես էական նշանակություն էր տալիս կանոնադրությանը: Այդ կապակցությամբ Վ. Յու. Վոլֆը նշում էր. «Չաստատված լինելով Կառավարության կողմից՝ կանոնադրությունը կազմում է Կառավարության համապատասխան որոշման անբաժանելի մասը, այդ պատճառով էլ կառավարման գերագույն ակտ է»¹⁹:

Ներկայումս, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ իրավաբանական անձի կանոնադրությունը չի հաստատվում Հայաստանի Հանրապետությունում նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու լիազորություն ունեցող մարմինների կողմից, հիմնադիր փաստաթղթերը չի կարելի դիտել որպես նորմատիվ ակտեր: Բացի այդ, «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքն ուղղակի սահմանում է, որ իրավաբանական անձինք նորմատիվ իրավական ակտեր չեն կարող ընդունել («Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 6, կետ 2): Իրավաբանական անձինք իրավական ակտերով կամ իրենց կանոնադրություններով սահմանված լիազորությունների շրջանակում կարող են ընդունել միայն անհատական կամ ներքին իրավական ակտեր («Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 23, կետ 1):

Ինչ վերաբերում է կանոնադրության՝ որպես լոկալ նորմատիվ ակտի ընկալմանը, ապա հարկ ենք համարում նշել, որ տեղական նորմատիվ ակտի՝ որպես իրավունքի աղբյուրի ինստիտուտը գոյություն ունի միայն աշխատանքային և վարչական իրավունքում:

Ն. Վ. Կոզլովան գտնում է, որ կանոնադրությունն իր իրավական բնույթով կորպորատիվ գործարքի տարատեսակ է, և գործարքի վերաբերյալ օրենսդրության ընդհանուր, այդ թվում՝ դրանք անվավեր ճանաչելու մասին նորմերը կարող են կիրառվել կանոնադրության՝ որպես կորպորատիվ գործարքի նկատմամբ այն դեպքում, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով և չի բխում կորպորատիվ հարաբերությունների էությունից²⁰:

Մինչդեռ փոխական Ռուսաստանում բազմաթիվ իրավագետներ, այդ թվում՝ Վ. Ա. Մակլակովը, Գ. Ն. Շերշենևիչը, Պ. Ժ. Ցիտովիչը, նշում էին իրավաբանական անձի կանոնադրության պայմանագրային բնույթի մասին²¹:

¹⁶ Тарасов И. Т. Учение об акционерных компаниях. М., 2000, с. 179.

¹⁷ Ընկերությունների վերաբերյալ դրույթները շարադրված էին Ռուսական Կայսրության օրենքների ժողովածուի 10-րդ հատորի 1-ին մասում:

¹⁸ Писемский П. А. Акционерные компании с точки зрения гражданского права. М., 1875, с. 107.

¹⁹ Вольф В. Ю., նշվ. աշխ., с. 113.

²⁰ Ст'ю Козлова Н. В. Правосубъектность юридического лица. М., 2005, էջ 273:

²¹ Ст'ю Маклаков В. А. Власть большинства в акционерных компаниях // «Вестник гражданского права», 1914, № 2, էջ 138-139, Шершеневич Г. Ф. О юридической силе уставов акционерных обществ // «Журнал гражданского и уголовного права». Кн. 3, 1889, էջ 127, Цитович П. П. Курс русского гражданского права. СПб., 1878, էջ 38:

Բաժնետիրական ընկերության իրավական բնույթի պայմանագրային տեսությունը, որը բաժնետիրական ընկերության ծագումը բացատրում է պայմանագրի գաղափարով, ֆրանսիական իրավական հայեցակարգում գերակայել է 19-րդ դարի ողջ ընթացքում: Բաժնետիրական ընկերությունը որպես պայմանագիր ճանաչելու գաղափարից բխում է, որ դրա կանոնադրությունն ընդունվում, փոփոխվում և լրացվում է միայն դրա մասնակիցների միաձայն որոշմամբ²²:

Կարծում ենք, որ այս տեսակետը ներկայիս իրավակարգավորաման պայմաններում իր դարձն աստիճան է և քննադատության չի դիմանում, քանի որ, օրինակ, բաժնետիրական ընկերության հիմնադիրը կարող է հիմնադիր ժողովին չմասնակցել (ժողովն իրավագոր է, եթե դրան մասնակցում են տեղաբաշխված բաժնետոմսերի սեփականատերերի ձայների, ինչպես նաև բաժնետերերի 3/4-ը), սակայն ժողովի մասնակիցների միաձայն որոշմամբ հաստատված կանոնադրության դրույթները նրա համար դառնան պարտադիր («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 12): Իրավիճակն առավել ակնհայտ է դառնում ընկերության պետական գրանցումից հետո կանոնադրության մեջ փոփոխություններ, լրացումներ կատարելու կամ նոր խմբագրությամբ կանոնադրությունը հաստատելու հետ կապված հարաբերություններում:

Կորպորացիայի կանոնադրությունը կորպորատիվ գործարք է, որին բնորոշ են կնքման ձևին, կարգին, բովանդակությանը և գործողությանը վերաբերող առանձնահատկություններ, որոնք պայմանավորված են կորպորատիվ իրավահարաբերությունների ինքնատիպ բնույթով²³:

Լինելով կորպորատիվ գործարք՝ կորպորատիվ օրենսդրությունը սահմանում է այն էական պայմանները, որոնց մասին տեղեկությունը պետք է առկա լինի կանոնադրությունում: Օրինակ՝ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը թվարկում է այն տեղեկությունների ցանկը, որոնք պետք է սահմանվեն կանոնադրությամբ: Կանոնադրությամբ մասնավորապես սահմանվում են՝

- ընկերության ֆիրմային անվանումը՝ լրիվ և համառոտ,
- ընկերության գտնվելու վայրը,
- կանոնադրական կապիտալի չափը,
- ընկերության կողմից տեղաբաշխված բաժնետոմսերի տեսակները (սովորական և արտոնյալ), քանակը, անվանական արժեքը, ինչպես նաև արտոնյալ բաժնետոմսերի դասերը,
  - ընկերության կողմից տեղաբաշխման ենթակա (հայտարարված) բաժնետոմսերի տեսակները (սովորական և արտոնյալ), քանակը, անվանական արժեքը, ինչպես նաև արտոնյալ բաժնետոմսերի դասերը,
  - յուրաքանչյուր տեսակի և դասի բաժնետոմսերով հավաստվող իրավունքները,
  - յուրաքանչյուր տեսակի և դասի բաժնետոմսերի սեփականատերերի իրավունքները,

²² Տե՛ս **Кулагин М. И.** Государственно-монополистический капитализм и юридическое лицо. М., 1987, էջ 53-54:

²³ Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Վ. Դ. Ավետիսյան**, Կորպորատիվ իրավահարաբերությունների առանձնահատկությունները, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», 2011, № 134.3, էջ 27-38:

- ընկերության կառավարման մարմինների կազմավորման կարգը, կազմն ու իրավասությունները, նրանց կողմից որոշումներ ընդունելու կարգը, ներառյալ այն հարցերով, որոնցով որոշումներն ընդունվում են միաձայն կամ ձայների որակյալ մեծամասնությամբ,

- ժողովի նախապատրաստման և անցկացման կարգը,

- ինչպես նաև Օրենքով նախատեսված այլ դրույթներ²⁴ (Օրենքի հոդված 14, 2-րդ կետ):

Օրինակ՝ Օրենքի 41 հոդվածի 1-ին կետի 1-ին մասը սահմանում է, որ ընկերության աշխատակիցներին կանոնադրությամբ սահմանված կարգով կարող են տրամադրվել աշխատակցի բաժնետոմսեր, 43 հոդվածի 1-ին կետի 1-ին մասը սահմանում է, որ ընկերությունում ստեղծվում է պահուստային հիմնադրամ՝ կանոնադրությամբ սահմանված չափով, բայց կանոնադրական կապիտալի 15 տոկոսից ոչ պակաս, 66 հոդվածի 1-ին կետի 3-րդ մասը սահմանում է, որ տարեկան ժողովը գումարվում է կանոնադրությամբ սահմանված ժամկետներում, բայց ոչ ուշ, քան ընկերության հերթական ֆինանսական տարվա ավարտից հետո՝ վեց ամսվա ընթացքում և այլն:

Կորպորացիայի ստեղծման պահը պարզելու հարցում էական նշանակություն ունի կորպորացիայի կանոնադրական կապիտալի ձևավորմանը վերաբերող խնդիրների ուսումնասիրությունը:

Կանոնադրական կապիտալը կատարում է չորս կարևորագույն գործառույթ.

- ձևավորում է այն նվազագույն նյութական բազան («նախնական» կապիտալ), որը անհրաժեշտ է ընկերության ստեղծման և հետագա գործունեության համար,

- հանդիսանում է պարտատերերի շահերը երաշխավորող՝ ընկերության գույքի նվազագույն չափը,

- շահաբաժինների բաշխման ժամանակ հնարավորություն է տալիս որոշելու յուրաքանչյուր բաժնետիրոջ շահաբաժնի չափը,

- կանոնադրական կապիտալի չափը ընկերության տնտեսական գործունեության արդյունավետությունը բնորոշող ցուցանիշներից է:

Չնայած այն հանգամանքին, որ գործող օրենսդրությունը ընկերությունների համար կանոնադրական կապիտալի նվազագույն չափ չի սահմանում, բացառությամբ առանձին դեպքերի, երբ, ընկերության գործունեության ոլորտով պայմանավորված, օրենքով և այլ իրավական ակտերով կարող են սահմանվել կանոնադրական կապիտալի նվազագույն չափեր²⁵, օրենսդիրը մանրակրկիտ կարգավորում է կանոնադրական կապի-

²⁴ Օրենքով կանոնադրության մեջ ընդգրկման ենթակա տեղեկությունների ցանկն անհարկի ընդլայնված է: Մասնավորապես, պահանջվում է կանոնադրության մեջ ընդգրկել այնպիսի տեղեկություններ կամ կարգավորել այնպիսի հարաբերություններ, որոնք օրենքի այս կամ այն նորմով արդեն կարգավորված են: Օրինակ՝ պահանջվում է կանոնադրությամբ սահմանել յուրաքանչյուր տեսակի և դասի բաժնետոմսերի սեփականատերերի իրավունքները, այնինչ դա առկա է Օրենքի 37 և 38 հոդվածներում, հետևաբար Օրենքի նորմի կրկնությունը կանոնադրության մեջ ավելորդություն է: Ուստի գտնում ենք, որ կանոնադրությունը պետք է կարգավորի միայն այն հարաբերությունները, որոնք Օրենքի իմպերատիվ նորմով կարգավորված չեն:

²⁵ Օրինակ՝ ներդրումային ֆոնդերի կառավարիչների կանոնադրական կապիտալի նվազագույն չափը կազմում է մեկ միլիոն դրամ (կանոնակարգ 10/02. հաստատ-

տալի ձևավորմանը վերաբերող հարցերը: Հիմնադիրների կողմից կանոնադրական կապիտալի ոչ ամբողջական վճարումը կորպորացիայի համար կարող է առաջացնել բազմաթիվ անբարենպաստ հետևանքներ՝ պարտատերերին պարտավորության կատարման լրացուցիչ երաշխիքների տրամադրում, պարտավորությունների դադարեցում կամ վաղաժամկետ կատարում, վնասների հատուցում, նույնիսկ ընկերության հնարավոր լուծարում:

Հետաքրքրական է մինչհեղափոխական ռուսական օրենսդրությամբ կանոնադրական կապիտալի վճարման հետ կապված իրավակարգավորումը, որով էական նշանակություն էր տրվում կանոնադրական կապիտալի համալրմանը վերաբերող հարցերին: Դա պայմանավորված էր այն բանով, որ լիազոր մարմնի կողմից կանոնադրության հաստատումը անմիջականորեն չէր հանգեցնում կորպորացիայի ստեղծմանը և, համապատասխանաբար, կորպորատիվ հարաբերությունների հաստատմանը: Կանոնադրությունը հաստատելուց հետո հիմնադիրները հայտարարում էին բաժնետոմսերի բաժանորդագրման մասին: Բաժանորդագրման պայմանագիրը կնքվում էր բաժանորդի և հիմնադրի միջև կազմակերպության հրապարակած նախագծի հիման վրա: Բաժնետոմսերին բաժանորդագրվելով և դրանով իսկ ստանձնելով դրանց վճարման պարտավորություն՝ բաժանորդը նտադրություն ուներ հիմնելու բաժնետիրական ընկերություն և դրանով ձեռք բերելու անդամի (բաժնետիրական) իրավունք: Բաժանորդի այդ նպատակը անմիջականորեն դրանից բխող իրավական հետևանք չէր, այլ առաջանում էր այն դեպքում, երբ բաժանորդագրման ակտին միանում էին ևս երկու իրավաբանական ակտեր՝ հիմնադիրների կողմից բաժանորդագրման ընդունումը և ընկերությունը կայացած ճանաչելու վերաբերյալ հիմնադիր ժողովի որոշումը²⁶:

Բաժանորդագրման վերաբերյալ համաձայնագրի բնույթի առնչությամբ Գիրկեն նշել է, որ «բաժանորդագրվելը, ուղղված լինելով իրավունքի նոր սուբյեկտի ստեղծմանը, գտնվում է պարտավորական իրավունքի ոլորտից դուրս և վերաբերում է իրավունքի հատուկ ոլորտի՝ Personenrecht: Բաժանորդագրությունը հենց Statusact է՝ գործարք, որով ստեղծվում են ոչ թե պարտավորություններ, այլ անձինք»²⁷:

Իրավաբանական անձը ստեղծված է համարվում դրա պետական գրանցման պահից (ՀՀ քաղ. օր.-ի հոդված 56, կետ 3): Ընդ որում, գործող օրենսդրությունը սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների դեպքում ընկերության հիմնադիրներին հնարավորություն է ընձեռում իրավաբանական անձի կանոնադրական կապիտալի որոշակի մասը վճարել պետական գրանցումից հետո մեկ տարվա ընթացքում («Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 30), իսկ բաժնետիրական ընկերությունների պարագայում որպես պարտադիր պայման սահմանում է այն, որ մինչև ընկերության պետական

ված է ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի 2011 թվականի մայիսի 2-ի թիվ 119-Ն որոշմամբ):

²⁶ Տե՛ս **Вольф В. Ю.**, նշվ. աշխ., էջ 102:

²⁷ Նույն տեղում, էջ 105:

գրանցումը նրա բաժնետոմսերը պետք է լրիվ վճարված լինեն («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 30, կետ 2):

Կորպորատիվ օրենսդրության ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս բաժնետիրական ընկերության ստեղծման գործընթացը բաժանել երկու փուլի. առաջին՝ ընկերության հիմնադրում, և երկրորդ՝ արդեն իսկ հիմնադրված ընկերության պետական գրանցում²⁸: «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 3-րդ կետը, 30 հոդվածի 3-րդ կետի 3-րդ ենթակետը սահմանում են²⁹, որ ընկերության հիմնադրման (հիմնադրելիս) ժամանակ նրա բոլոր բաժնետոմսերը պետք է տեղաբաշխվեն հիմնադիրների միջև: Նույնաբովանդակ իրավակարգավորում է պարունակում նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 111 հոդվածի 3-րդ կետը, մի բացառությամբ, որ **տեղաբաշխել** եզրույթի փոխարեն օգտագործում է **բաշխել** եզրույթը: Իրավամբ ծագում են հետևյալ հարցերը.

- ո՞ր պահից է ընկերությունը համարվում հիմնադրված,
- ի՞նչ ենք հասկանում տեղաբաշխված ու բաշխված բաժնետոմսեր ասելով:

Գործող օրենսդրության վերլուծությունը թույլ է տալիս պնդելու, որ ընկերությունը հիմնադրված է համարվում հիմնադիր ժողովի կողմից ընկերության հիմնադրման մասին որոշումը կայացնելու պահից («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 12): Այսինքն՝ ստացվում է մի իրավիճակ, երբ առանց իրավաբանական անձի պետական գրանցման օրենքը ճանաչում է բաժնետիրական ընկերության գոյության փաստը, այնինչ իրավաբանական անձի պետական գրանցումը ստեղծվող իրավաբանական անձի իրավունակության³⁰ ճանաչումն է պետության կողմից («Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 3, կետ 1-ին): Օրենքը չի հստակեցնում այն հարցը, թե ընկերության հիմնադրման ժամանակ ինչպես է հնարավոր դեռևս չստեղծված ընկերության բաժնետոմսերը տեղաբաշխել հիմնադիրների միջև: Իսկ «տեղաբաշխում» եզրույթը «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 33 հոդվածի իմաստով նշանակում է բաժնետերերին վաճառված, փաստացի նրանց հանձնված բաժնետոմսեր: Բանն այն

---

²⁸ Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների պարագայում այս դասակարգումը չի գործում, քանի որ «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 8 հոդվածի 4-րդ կետը ուղղակի սահմանում է, որ ընկերությունը ստեղծված է համարվում նրա՝ օրենքով սահմանված կարգով պետական գրանցման պահից: Իսկ ընկերության գործունեության ոլորտի առանձնահատկություններից կախված, մասնավորապես՝ բանկեր, ապահովագրական ընկերություններ և այլն, ընկերությունը ստեղծված է համարվում լիազոր մարմնում գրանցվելու պահից (տես, օրինակ՝ «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 27, 5-րդ կետ):

²⁹ Հարկ ենք համարում նշել, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքում առկա են դեպքեր, երբ միևնույն իրավահարաբերությունը կարգավորող նորմն անհարկի կրկնվում է. այդպիսի օրինակ է «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի 3-րդ կետը և 30-րդ հոդվածի 3-րդ կետի 3-րդ ենթակետը:

³⁰ Կարծում ենք, որ «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի վերը նշված նորմը թերի է և պետք է «իրավունակություն» բառից հետո ավելացնել «և գործունակություն» բառերը, քանի որ իրավաբանական անձի պետական գրանցման պահից ծագում է ոչ միայն իրավաբանական անձի իրավունակությունը, այլև գործունակությունը:

է, որ ընկերության բաժնետոմսերի տեղաբաշխման մասին կարելի է խոսել միայն ընկերության ստեղծումից հետո, քանի որ միայն այդ դեպքում ընկերությունը կարող է թողարկել փաստաթղթային կամ ոչ փաստաթղթային ձևի արժեթղթեր: Մեր կարծիքով, Քաղաքացիական օրենսգրքում օգտագործված «բաշխում» եզրույթի փոխարեն «տեղաբաշխում» եզրույթի օգտագործումը գործնականում անհնարին է դարձնում օրենքի նշված նորմի պահանջների կատարումը:

Որոշ հեղինակներ նման իրավիճակից դուրս գալու համար առաջարկում են օրենքով նախատեսել գերմանական իրավունքում կիրառվող «նախնական ընկերություն» ստեղծելու հնարավորությունը, ըստ որի՝ հիմնադիրների կողմից ընկերության ստեղծման մասին պայմանագրի ստորագրման պահից, որը կոչվում է ընկերության հիմնում, մինչև դրա գրանցումը գոյություն ունի նախնական ընկերություն, որը իրավաբանական անձ չէ, սակայն օժտված է միայն իրավունքի սուբյեկտներին բնորոշ որոշ իրավագործություններով³¹: Համանման ընթացակարգ է նախատեսված կազմակերպությունների մասին ֆիննական օրենքով³²: Իսկ օրինակ՝ Անգլիայում դեռ 1844 թ. օրենքով նախատեսված է կազմակերպության կրկնակի գրանցման գործընթաց՝ նախնական, որը պետք է իրականացվի մինչև կազմակերպության վերջնական առաջացումը, հետևաբար՝ մինչև կառավարական կոնցեսի ստացումը, և վերջնական: Քանի դեռ վերջնական հաստատում չի եղել (գրանցում), արգելվում է կազմակերպության բաժնետոմսերի հետ կապված որևէ գործարք կատարել³³:

Կորպորացիաների ստեղծման փորձի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ դեռևս չստեղծված անձին որևէ գույք հանձնելը կամ գույքային իրավունքով օժտելը խնդրահարույց է, իսկ եթե խոսքն անշարժ գույքի մասին է, ապա սկզբունքորեն անհնարին է:

Կարծում ենք, որ մեր օրենսդրությամբ կորպորացիայի ստեղծման պահին կանոնադրական կապիտալը վճարելու պահանջի վերացումը մեծապես կօգնի լուծելու վերը նշված խնդիրները:

Ուստի, առաջարկում ենք «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ կետում «տեղաբաշխվել» բառի փոխարեն օգտագործել «բաշխվել» բառը, իսկ 30 հոդվածի 3-րդ կետի 3-րդ ենթակետը համարել ուժը կորցրած, քանի որ անհարկի կրկնում է վերը նշված նորմի բովանդակությունը: Ըստ այսմ՝ առաջարկում ենք փոփոխություններ կատարել նաև այլ հոդվածներում, օրինակ՝ 12-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «գ» ենթակետում և այլն:

Առաջարկում ենք նաև «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 42-րդ հոդվածի 2-րդ կետը փոփոխել և վերաշարադրել հետևյալ խմբագրությամբ. «2. Ընկերության պետական գրանցումից հետո մեկ ամսվա ընթացքում հիմնադիրները պարտավոր են, հիմնադիր պայմանագրին համապատասխան, վճարել իրենց հանձնման ենթակա բաժնե-

³¹ Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Козлова Н. В., Селяков Н. Ю.** Неугасимая лампада // **Суворов Н. С.** Об юридических лицах по римскому праву. М., 2000, էջ 13:

³² Տե՛ս **Козлова Н. В.** Правовое положение акционерных обществ и обществ с ограниченной ответственностью в Финляндии // «Законодательство», 2001, № 10, էջ 68-73:

³³ Տե՛ս **Каминка А. И.** Акционерные компании. Т. 1. СПб., 1902, էջ 225:

տոմսերի արժեքը»:

Նույն օրենքի 51 հոդվածը լրացնել նոր` 5-րդ կետով` հետևյալ բովանդակությամբ. «Ռեեստրի վարումը և պահպանումը մասնագիտացված կազմակերպությանը հանձնելուց հետո 35 աշխատանքային օրվա ընթացքում Ընկերությունը պարտավոր է հիմնադիրներին հանձնել հիմնադիր պայմանագրով նրանց հասանելի բաժնետոմսերը»:

ВАГРАМ АВETИСЯН – Особенности корпоративных правоотношений, возникающих в связи с учреждением корпорации. – Исследование правоотношений, возникающих в связи с учреждением корпорации, является одной из основных проблем корпоративного права. Создание юридического лица даёт основания для возникновения корпоративных правоотношений, которые и рассмотрены в статье. В ней выявляется роль и значение устава и учредительного договора, разрабатывается понятие корпоративной сделки, охарактеризована её суть.

Кроме того, выявлены проблемы, связанные с увеличением уставного капитала и осуществлением выплат. С учётом международной практики и собственного практического опыта автор предлагает ряд изменений и дополнений к действующему законодательству РА.

VAHRAM AVETISYAN – Specific features of corporative legal relations arising in regard to the establishment of a corporation. – Analysis of the corporative legal relations arising in regard to the establishment of a corporation is one of the vital issues of corporative law. Taking into account this fact, the legal relations arising in regard to the establishment of legal entity thus serving as a basis for the emergence of corporative legal relations are discussed in the present article. Herein the author tries to reveal the role and significance of the bylaws and founding agreement for the emergence of corporative legal relations, as well as elaborate the concept of corporative transaction and describe its essence.

Besides, a number of issues in regard to the increase of the statutory capital and payments therein are discovered. Based on the positive international experience and his personal legal practice the author suggests several proposals aimed to the improvement and amendment of the RA current legislation.